

ԵՆԵՔՆԵՆԻ ԶՅՈՒՄՆԵՐ

9

(192)
Սեպտեմբեր, 2022

ԲԱՆԱԳ ԽՈՒՃՈՒՋ ԵՎ ՏՆԱԾՆԵՆԻ ՔԱՂԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

Իմ քաղաքը
Անվերջ փոթորկվում է
Իր թաքուն, ներքին ծովերի պես:
Իմ քաղաքը
Սրամտության կանոնները
գծում է
Իր նավահանգիստ փողոցների
թաց ասֆալտի վրա,
Որ աղջնակները թռչկոտեն
Դասարան առ դասարան,
Իսկ երբ երբեմն գիշեր է լինում,
Խնամձերն էլ են
ՏՆկոզ-տՆկոզ թռչկոտում
Կյանքի նույն դասարաններով,
Իսկ հետո նայում են՝
Յո տեսնող չեղա՞վ:
Իմ քաղաքը մնացել է
Կարմիր տուֆի և սև տուֆի
արանքում՝
Կրի սպիտակ շերտում:
Իմ քաղաքը
Առավոտյան զարթունքում
Եվ մոռանում է գիշերվա
արկածները,
Որ իր բանաստեղծները, նկարիչ-
ները,
Երգասացները, արհեստավորնե-
րը, խելառները
Չտխարեն:
Իմ քաղաքը Նստում է
պառավների և բիծեքի հետ
Իր տների առաջ
Եվ բամբասում է իր թռչներից:
Իմ քաղաքը սիրում է իր
հարսներին
Եվ իր փեսաների համար
Ոչինչ խնայում,
Բացի հարևանի հարսներից,
իհարկե:
Իմ քաղաքը
Իր լավագույն տարիներին
Երգում էր՝ կեպին աչքերին
քաշած,
Իր հարյուրավոր զարեջրատնե-
րում նստած,
Երբ սովետ էր ու կյանքը՝ էժան,
Երբ սովետ էր ու մահը՝ թանկ:
Իմ քաղաքը
Սովորում էր համբուրվել Գորկա
այգում:
Իմ քաղաքը
Սովորում էր տղամարդ դառնալ
Տեքստիլ կոմբինատի

ֆեզներում,
Ուր լիքը ջրահարսներ էին լողում՝
Մոլորակի հյուսիսային կողմերից
եկած:
Իմ քաղաքը
Իր տանիքների վրայից
Սուլում էր հին ու նոր աստված-
ներին.
Նրանք լսում էին, թե չէ, չգիտեմ,
Բայց որ աղավաղները
ճախրում էին կապույտ
երկինքներում՝
Կարող են վկայել:
Իմ քաղաքը պատվի մասին
իր պատկերացումները
Իր սրտի մեջ էր պահում:
Իմ քաղաքը շատակեր չէր,
Սակայն պարկերով էր զնուն
ծմերուկը,
Արկղերով՝ պոմիդորը,
Ջեյթունը դույլերով,
Իսկ երշիկը, բաստուրման և սու-
ջուխը, եթե շարեիր իրար ետևից,
Յոթ անգամ կգրկվեր մոլորակը,
Իսկ ութերորդ անգամին
Ընդամենը մեկ թիզ չէր հերիքի,
Եվ այդ մեկ թիզի արանքում
Ապրում էր իմ քաղաքը՝
Ցուրտ ծնեմներին՝ դռները բաց,
Եվ սիրտը բաց,
Անուշ զարուհներին
Չերվա խաշանը վառելով
Եվ աչքերը ծխով լի,
Իսկ ամառները բալը շաքարի
հետ լցնում էր շշերի մեջ,
Եվ կախում էր թոխերի,
Փայտանոցների, ածխանոցների
պատերին,
Որ արևներ զան ցրտերի
ժամանակ,
Իր ծերության ոսկորները
թաթախելու համար,
Բալոդու աշնանային
ուրախություններով:
Իմ քաղաքը
Տեղյակ չէր աստվածներից,
Նա ոչ աթեիստ էր, ոչ ֆարմասոն,
Ոչ հեթանոս, ոչ առաքելական,
ոչ ֆրանկ:
Նա իր նարդին էր գլորում,
Եվ իր փաստոնն էր խաղում
Բոշի պուրակում,
Բայց նա ոտքի էր կանգնում,

Երբ կարճ Աղասը
Իր գլխի վրա դրած էր տանում
Իր զավակներից մեկի դագաղի
կափարիչը:
Եվ նա խաչակնքում էր,
Երբ մահվան թափորի ետևից
Անցնում էր փողային նվագա-
խումբը
Չանդիսավոր և հպարտ՝
Մոցարտի Ռեքվիեմի նվագները
Այնքան էլ լավ չնվագելով:
Իմ քաղաքը
Չիշաչար չէր,
Բայց նա ոչինչ չէր մոռանում,
Իսկ եթե մոռանում էր,
Չարցնում էր Դոնդիկովին,
Եղջատովին և Գ. Սարգսյանին:
Իմ քաղաքը
Արվեստներ ուներ և մարդիկ
ուներ արվեստով ապրող.
Տեղով մեկ թատրոն էր
Իմ քաղաքը:
Նրա ուրախությունը բանավոր էր,
Իսկ տխրությունը
Բալի, խնձորի, տանձի և
ջուջուկալուզի պես ծառեղեն,
Կուզես քաղիր, կուզես ոչ:
Իմ քաղաքը
Թաղ առ թաղ, մայլա առ մայլա
Երազանքներ ուներ զարմանալի:
Եվ կռիվներ էր անում
Դանակով, փայտով, զորամատե-
րից գողացած
Պայթուցիկներով, ազդանշանա-
յին հրթիռներով:
Իմ քաղաքը
Եռում էր սիրուց:
Բոլորը սիրում էին բոլորին,
Նամանավանդ, երբ հեռու էին լի-
նում:
Իմ քաղաքը
Սիրում է փողը, որ շռայլեր այն
Ռեստորաններում, բարերում,
Չարսանիքներում, ծովափնե-
րում, թաղումների ժամանակ,
Այո՛, նա թաղումների ժամանակ,
Երբ զգույշ մոտենում էր
Մահվան վիշտը փարատելու
եկած
Նվագողներից դիուլահարին,
Եվ մի բան էր խոթում նրա
գրպանը,
Իհարկե, այնպես, որ տեսնողը
տեսնի:
Իմ քաղաքը տեսնող էր.
Ամեն ինչ տեսնում էր և գիտեր,
Սակայն ձև էր թափում, թե չգիտի:
Իմ քաղաքը
Լոպպազ չէր, բայց գիտեր,
Որ ոսկին փայլում է:
Եվ այդ պատճառով
Նա հարկ էր համարում
Այդ մասին հուշել մնացած
աշխարհին:
Իմ քաղաքը
Ցնձում էր կյանքի մեջ:
Իմ քաղաքի բարերում Եվրոպա
էր (համարյա Փարիզ),
Ուր տանգո և շեյկ էին պարում:
Իմ քաղաքի ռեստորաններում
Արևելք էր,

Ուր ծաղկում էր ռաբիսի խոտը:
Իմ քաղաքի բանվորական ճաշա-
րաններում
Օվկիանոսային անգլուխ ձկներ
էին
Տապակվելուց առաջ պոչով
անում,
Թե իբր բարև,
Իսկ կավե չանախներում
Եփվում է աշխատավորի ուրա-
խությունը:
Եվ որ ամենակարևորն է.
Բոլորը վերջում գնում էին
Գծի ետև կոչվող թաղ՝
Խմելու չանի փառապանծ
զարեջուրը, որը լցնում էր
Լոնդոն անունով մի արդար
քաղաքացի:
Իմ քաղաքը
Ցնձում էր կյանքի մեջ,
Ամեն օր նա իր ժամացույցը
ուղղում էր
Տեքստիլ կոմբինատի չչակով
Եվ շտապում էր ապրելու:
Իմ քաղաքը աշխատում էր
գիշերը, ցերեկը և երեկոյան,
Էլի ցերեկը, երեկոյան և գիշերը,
Չետո երեկոյան, գիշերը և ցերե-
կը,
Նրա աչքերը քնաթափախ էին
Աշխատանքից և սիրուց,
Նա աշխարհի բոթիկ ոտքերի հա-
մար գուլպաներ էր գործում:
Եվ որպեսզի դա քիչ չթվա,
Նաև կոշիկ էր հագնում աշխար-
հին
Եվ փառք էր տալիս գործարան-
ներին,
Աստվածներին, ֆիզիկոսներին,
արհեստավորներին:
Մարզիկների համար նա ներբող-
ներ էր հորինում
Ավելի վսեմ, քան Պինդարոսը:
Նրա նկարիչները գիտեին
Աշխարհը գեղեցկացնելու կանո-
նը:
Նրանք երբեմն վրձններով
Ներկ էին քսում երկնքի կտավնե-
րին,
Որ աշխարհը շեն լինի:
Նրա երգասացները
Դուրուկից լավ էին երգում կարո-
տի մասին,
Որ բերել էին իրենց հետ, իրենց
հին հայրենիքներից:
Իմ քաղաքը
Սիրուց մերժվածներին
Միախարում էր մի անեկոտով,
Նա մի առակով ետ էր կանչում
Տրտմության անապատներում
մոլորվածին:
Իմ քաղաքը
Սիրո մեջ հաջողակներին
Տանում և լուսանկարում էր,
Որ աշխարհից չպակասի սերը,
Որ տեսնողը շատ,
Իսկ երազանքը անսպառ և
ազնիվ լինի:
Իմ քաղաքի հացը իր սրտում էր:
Իմ քաղաքը
Անվերջ փոթորկվում էր

Իր բարբառի տափաստաննե-
րում,
Իր բարբառի ըմբոստությունը
Քաջություն էր տալիս պատանի-
ներից,
Իր բարբառի գը-ն ու կը-ն
Պաշտպանում էր իր աղջիկներին
ու հարսներին
Օտար և վավաշուտ աչքերից,
Իմ քաղաքի
Երեխաների ուզեմզը-ն
Խելքահան էր անում ծնողնե-
րին...
Կարճ կապեմ.
Իմ քաղաքը
Չի թվարկվում, չի մասնատվում,
չի փաթեթավորվում.
Իմ քաղաքը տեղով մեկ թատրոն
է,տեղով մեկ բանաստեղծություն,
Այսինքն ստորգետնյա քարիզ:
Նա իր ներքին առոգանությամբ
ոռոգում էր
Իմաստները հայրենիքի
Եվ հայրենիքը իմաստունների:
Իմ քաղաքը
Իր փլատակների տակից
Իր զավակների մարմինները հա-
ցելու հետ հանում էր նաև գրքերը
Եվ շարում էր փողոցներում
Դագաղների կողքին,
Որ հետո էլ իր ապագա երեխեքը
Կարդալու բան ունենան:
Իմ քաղաքը ցուրտ գիշերներում
Նստում էր խարույկների մոտ,
Եվ տաքացնում էր իր չոքերը,
Թե՞ սիրտը՝ չգիտեմ,
Սակայն դառնության ու սգի
Կարծր օրերի մեջ էլ
Նա չէր մոռանում
Թափ տալ իր շորերից փոշին:
Իմ քաղաքը գիտի, որ իրական
վիշտը աղամանդ է դառնում,
Միայն թե նա ներսերում է ցոլում,
Թաքուն, թաքուն ներսերում
սրտի,
Եվ այդ ներսերի զորությամբ
Իմ քաղաքը մարդ մնաց:
Ոչինչ, որ վիրավոր է դեռ,
Վերքերը, որ խորն են
Դեռ կփակվեն մի օր,
Եվ Ախուրյանը, որ հոսում է
Ոչ միայն տափաստանով Շիրա-
կի, այլ հորդում է նաև իմ քաղաքի
երկինքներով,
Նա՛ որպես զուլալ մի թաշկինակ,
Որպես հոգու մի դաստառակ,
Դեռ լվալանու և սրբելու է աչքերը
Իմ քաղաքի:
Եվ մի քամի է գալու
Ջաջուռի կողմերից
Եվ սանրելու է
Խուճուճ մազերը տնաշենի
Իմ քաղաքի:

ՀԵՌԱՑՈՂ ՀՈԳՈՒ ՍԵՂԵՂԻՆ

շոգեքարշը»-2013թ., «Չգիտեմ»-2016թ.:

Կյանքից հեռացավ սիրված մանկազիր, բացառիկ մարդ, արհեստավարժ ու նվիրյալ բժիշկ, ԳՊՄ անդամ Սուքիաս Եղիայի Աղալարյանը. ծնվել էր Զավախքի Մեծ Խանջալի գյուղում: 1969թ. ավարտել է Գորկու բժշկական ինստիտուտը: Աշխատել է Գյումրու Էնրիկո Մատտեի անվան պոլիկլինիկայում, որպես վիրաբույժ: 2013թ. ԳՊՄ անդամ է: Տպագրված գրքերն են՝ «Առակներ»-2010թ., «Պապ

Էլի ընտրյալ տեսակից մեկը պակասեց: Ընտրյալ տեսակից մեկն էլի գնաց հավերժին միանալու: Աղա էր եղբայր, կեցվածքով, իսկ երբ մատը կայցնում էր լարերին թափի՝ լսվում էր հոգու մեղեդին-անաղարտ, զուլալ, արծազանք պահող... Սուքիաս Աղալարյանի կենսագրությունն էլ է արծազանք պահող: Նրան ճանաչողների ուն-

կերում դեռ երկար տրոփելու է այս Մեծ ու կենսասիփնդ մարդու հոգու մեղեդին, որը դրսևորվում էր բանաստեղծությամբ, երգով, երաժշտությամբ, ծաղրանկարներով: Ինչին ձեռք էր տալիս՝ կանաչուն էր, ինչին մոտենում էր՝ շնչուն: Ապրող էր ու նաև բժշկող: Ե՛րբ շտապ բժշկող: Բացառիկ էր ու անփոխարինելի: Այս անփոխարինելի դեպքում կփոխվի՞ արդյոք մեր մեջ եղած ժամանակային ձևը... Կփոխվի, բայց շա՛տ ուշ:

...երկար կարծազանքվի մեր ունկերում, կերևա մեր մտքում ու աչքերին: Կհիշեցնի բացակայությունը, երբ իր կարիքը կունենանք... Իսկ դա միշտ կլինի: ...Իսկ իրականության մեջ մեր առանց այն էլ այսքա՛ն թանկ ու այսքա՛ն քաղցր հողն ավելի թանկացավ: Ուրեմն պահենք-պահպանենք այս փոքրիկ հողը: պահենք-պահպանենք մեր փոքրիկ հայրենիքը: Սա էլ թող լինի Սուքիաս Աղալարյանի պատգամը մեզ՝ ժամանակի մեջ հերթապահողներին...

ՀԵՐԱՑՈՂ ՀՈԳՈՒ ՍԵՂԵՂԻՆ

շոգեքարշը»-2013թ., «Չգիտեմ»-2016թ.:

ԳՊՄ ԳԱՍ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի և Շիրակի մարզային գրադարանի նախաձեռնությամբ 2022թ. սեպտեմբերի 9-ին Գյումրիում անցկացվեց «Չարենցը և Գյումրին» խորագրով միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված մեծանուն բանաստեղծի ծննդյան 125-ամյակին, որին մասնակցում էին գիտնականներ, գրողներ, Չարենցի պոեզիայի սիրահարներ: «Անշուշտ, Չարենցը վիթխարի ուժի բանաստեղծ է, և նրան ընթերցելը՝ նրա բանաստեղծության գաղտնիքին առնչվելը, ուժեղի ընտրություն է, քանի որ եղիշե Չարենցը հայ բանաստեղծության ընկճված երգի մեջ բնական շեշտերով գարգացրեց ազգային հպարտության ու մարդկային արժանապատվության թեման՝ բերելով իր ժամանակի կենսական ուժն ու նկարագիրը», - գիտաժողովի բացման խոսքում ասաց Կենտրոնի տնօրեն Ա.Չայրապետյանը:

հում սկսած առաջին երազային երանգով սիրային բանաստեղծություններից մինչև երազի, խռովքի դատապարտման մոտիվները: Դրա պարզ վկայությունն է Սոմայից մինչև Գորակ գողի ճանապարհը, Շամիրամից մինչև Զիու Մուրթը, Եմալե պրոֆիլից մինչև Նավակից: Գաղտնիք չէ, որ Չարենցի բոլոր խորհրդանշաններից գերազույց խորհրդանշան է կինն է, այսինքն՝ Սերը, որի միջոցով նա տեսնում է իմաստավորում է մերթ դարձարձիկ տեսիլները «Տեսիլաժամեր»-ում, մերթ հուսահատ սերը «Երեք երգ տխրադալուկ աղջկան» շարքում, մերթ գունային - հոգևոր գամմա «Ծիածան»-ում, մերթ Գայրենիքը «Հրո երկիր» շարքում և այլն: Միջանցիկ հավելենք, որ ընդհանուր առմամբ Չարենցի գրեթե բոլոր հայրենասիրական բանաստեղծությունների մեջ Գայրենիքը արտահայտվում, երևում, դրսևորվում է կնոջ տեսիլքով, ամենայն հավանականությամբ, իր խորքում միավորելով մայր Գայաստանի Կին - Մայր - Նախամայր հավաքականությունը:

կազմի դրսևորումներ. կարող է լինել մոլեգնող, կործանող, ոչնչացնող, բայց կարող է վերածվել խենթամալու աստիճան շոյող, մաքրամաքուր, նրբության մեջ կոհակվող ալիքների: Եկեք քննարկենք սիրո դրսևորումների առավելակառուցված չարենցյան պոեզիայում: ԴՐՈ ԵՐԿԻՐ շարքում (1913-1916 թթ.) աննյութացած կին ու քույրն է. «Ախ, կին-ցնորք, քո՛ւյր, Շամիրամ ու Աստված», ՏԵՍԻՒՄՄԵՐ-ում (1915 թ.) անցյալի երազ սիրո հուշերն են, «ԵՐԵՔԸ» բալլադի մեջ ասպետական սիրային եռանկյունին է, ԾԻԱԾԱՍ (1916-1917 թթ.) Կարս քաղաքն է՝ Կարինե Քթանջյանին և «Կապույտ աղջկան» նվիրված բանաստեղծություններով. «Կապույտը հոգու աղոթանքն է, քույր...կապույտը՝ թախիծ», ԳԱՋԵԼՆԵՐՈՒՄ «Դիմ աստեղը կույս՝ աչքերիս վրա, հոգևոր հոգու-աչքերիս վրա», ՈՂՋԱԿԻՉՎՈՂ ՇԱՐՔՈՒՄ (1918-1920 թթ.) «Քո հմայքը կույս, քո հմայքը հեռավոր, նորից ժպտում ես կարոտած իմ հոգուն», «ՓՈՂՈՑԱՅԻՆ ՊՉՈՒՐԻՆ» շարքից. «Մանկեցի պես կինը, ծախում են տուտ խենթության թիթեղահունչ ոսկիները», ԵՄԱԼԵ ՊՐՈՖԻԼԸ ՉԵՐ (1920թ.) Գալանտ երգերում. «Ես ինչպե՛ս Ձեզ չսիրեմ, դուք արվեստ եք և հոգի»՝ նվիրված Արմենուհի Տիգրանյանին, ՏՐԻՆԼԵՏԵՐՈՒՄ «Ձեր դեմքն էմալը, որ երեկ հստակ էր որպես ապակի», ՏԱՂԱՐԱՆ (1920-1921թթ.) Սայաթ-Նովայի ազդեցությունն է. «Վա՛յ քեզ, Չարենց, լավ իմացի, ակացն արա սիրելանի՛ն՝ ամեն բանից լավ ու անուշ սիրելանի դաղն է էլի» և իհարկե «ՆԱՎԿԻՉԿԵ» (1936թ.) չարենցյան լիրիկայի գլուխգործոցը, իր իսկ Չարենցի խոսքերով, իր ամենաչքնաղ երկը՝ նվիրված Արփիկին, Իգաբելային: Չարենցյան սիրային լիրիկայում մենք տեսնում ենք սիրո ամենատարբեր դրսևորումներ. այն մերթ երազային պատուհան է, մերթ դասական, վայելուչ, մերթ կրթու ու մարմնական, մերթ ինքնահռչակման չափ խանդաբորբոք, մերթ սիրո ու ստեղծության բախում, որ հստակորեն վերածվում է «անկունային սարսափի»: Բանաստեղծի սիրո թափառումները անանձնական են: Դրանք անցյալում են, ներկայում, դրանք ապագա չունեն: Այստեղ նորից, արդեն որերորդ անգամ, հաստատվում է Պոետի սևեռում մարգարեական շնորհը:

վար, Սրտատրոփ, լուռ կապասես հարվածին՝ Գոհ, անտրտունը, երազորեն - հոգեվար: Կիցնի՛, կիցնի՛ իմ հարվածը մահաբեր Կույր հարվածը կարմիր հագած դահիճի. Դրսում քամին կծիծաղի անտարբեր, Ու մուրը չար, կխտանա ու կաճի: Բայց մեռնելուց առաջ, վերջին վայրկյանին, Դու կտեսնես և կծպտաս հայրտ, գոհ, - Որ դահիճը, այդ կարմրագգեստ վայրենին Գամբուրում է ջրածվող ձեռքը քո... Ծճական առունով այն միստիկ լիրիկա է: Սա ֆունդամենտալ գործ է մեր տխրությունը կորցրած պատրանքի համար: Այն նաև խաչմերուկային գործ է: Սյուժետային ձևով բանաստեղծություն է, որտեղ մեծ պոետը, դրամատիկ իրավիճակ է ստեղծում, հանգույցը լուծում դաժանորեն: Այս բանաստեղծության մեջ բախվում են իրար հետ հավերժական կանացին ու ժամանակի վայրենությունը՝ իր մերկապարանոց հույզերով: Կարծում եմ սա մեծ պոետի ներգագնողական անդրադարձն է սիրուն դաժանորեն: Բանաստեղծությունում բացվում է Չարենցի ու երազի կնոջ փոխհարաբերության ամբողջական խորքը: Սկսած Սաֆայից, անտիկ դարերից մինչև ասպետական շրջանի տրուբադուրների ստեղծած սիրային բալլադները, Լեզենդ - սիրավեպերը, մինչև «Դոն Կիխոտի» առօրեական Դուխինեան, այնուհետև Արա Գեղեցիկ ապի հայկական թագուհի Նվարդը, Նահապետ Քուսակի և Սայաթ-Նովայի սիրերգերը, մարդկությունը փայփայել է իր ենթագիտակցականում լիրիկալ բնակվող երազ կնոջ՝ հավերժական կանացի փնտրությունը:

ղը: Այնուհանդերձ վերջինս խոնարհվում է՝ համբուրելով իր իսկ զոհի, «հավերժական կանացի» ջրածվող ձեռքը: Մակերեսային ընկալման մակարդակում այն տպավորությունն է, որ սա սաղոմ-մագիստրական սիրո դրսևորումն է: Ամբողջ սիրո ողբերգությունը թաքցված է մի այլ տեղ: Միֆի մի կողմում Չարենցի գերագույն խորհրդանշան կերպարանավորված կինն է: Առաջին տան մեջ կնոջ նկարագրության վեց ածական շարված են իրար կողք: Այս առումով սա բացառության բանաստեղծությունն է: Կերպարավորված տղամարդը դահիճն է, զգացական հարթության մեջ անհաղորդ, սառը կերպար, որը որպես դահիճ ընդամենը հանդես է գալիս մահվան խորհրդանշան: Բանաստեղծության կենտրոնական կերպարը կինն է. ամեն ինչ պատվում է կնոջ շուրջը. նա արքայական գեղեցիկ դժխտ է՝ լուռ, անտրտունը, երազորեն-հոգեվար իր կերպարով: Կինը նվիրված է Դահիճին ու ընդհանրացնում է համայն մարդկության սիրո երազանքը՝ հավերժական կանացի գնորդը:

ՄԻՍՏԻԿ ԼԻՐԻԿԱ

Եղիշե Չարենցը այն գրողներից է, որի տաղանդի հզորությունն ու ստեղծած գրականությունը իր ժամանակի մեջ ու իր ժամանակից դուրս նոր ժամանակաշրջան է ամփոփում՝ պայմանավորելով դրա ընդհանուր նկարագիրն ու գեղարվեստական մակարդակը: Սերը նրա պոեզիայի շարժիչ ոգին է: Սիրո պոեզիայի մեջ մենք տեսնում ենք նոր Չարենց, որն ի տարբերություն իր հայրենասիրական, գաղափարական ստեղծագործությունների, ոչ թե աշխարհ է պատկերում կամ նոր աշխարհի ստեղծում, այլ իր գեղագիտական գունադիտակով բացում, բացահայտում է մի ուրույն հուզաշխարհ, որ լեցուն է անցյալից դեպի ներկա սահող բազում ստվերներով: Չարենցալիորեն տարածական են պոետի սիրո դրսևորումները նրա քնարական աշխար-

Միանշանակ դարաշրջանը կփոխվի, երբեմնի հեղաշրջող գաղափարախոսությունները չիք կդառնան, բայց հանձարի արարումը, հզոր անհատականությունների հակասական հմայքը չեն խամրի: Ըստ իս՝ հենց սիրո գեղագիտական դրսևորման մեջ է արտացոլվում մեծերի յուրահատկությունն ու գաղտնիքը: Այս համատեքստով կարող ենք եզրահանգել, որ չարենցյան սիրո աշխարհը երբեք չի կարող հնանալ, ինչպես չի կարող հնանալ սիրո հույսով բացվող ցողագնա առավտը: Չարենցյան սիրային պոեզիային հատուկ է և՛ չարենցյան բանաստեղծական աշխարհի հզոր շունչը, և՛ նուրբ լիրիկան: Նա այն հավաքույտ բանաստեղծներից է, որոնց ներկայացական անմիջականությունն ամեն վայրկյան տոգորվում է փիլիսոփայական հակադարձումով, դա նախառաջ տարերային և խոհական հույզերի արգասիք է, որ դրսևորվում է որպես հարցականներ սիրո, երազի ու միասնության վերաբերյալ: Չարենցյան սերը նման է օվկիանոսի: Օվկիանոսն ունի ապշեցուցիչ, նույնիսկ հա-

«Կարմրագգեստ դահիճը» բանաստեղծությունը տարբերվող ստեղծագործություն է չարենցյան սիրո խարխափումների պատկերասրահում: Ստորև ներկայացնում ենք 1916 թվականին գրված բանաստեղծությունը: **Կարմրագգեստ դահիճը**
Դու կղմես քո գլուխը իմ բարձին՝
Սև հյուսերը ջրվեժի պես թափած

«Կարմրագգեստ դահիճը» բանաստեղծության մեջ տղամարդը ստորադասվում է կնոջը: Դահիճը ամեն ինչ կորցրած տղամարդն է, որ կնոջը սիրում է Երկնքում, բայց դավաճանում Երկրի վրա: Երրորդ դեմքով հանդես են գալիս բնությունը, տարածությունը, գիշերը: Երազի կինը գիտի, որ իր մահվան գնով ինքը կհաղթի մղելով տղամարդուն, սովալ դեպքում կարմրագգեստ վայրենուն, դեպի ապաշխարություն: Բանաստեղծությունը, բացի սյուժետային լինելուց, նաև պատմողական է, և պատմում է Պոետի ու երազի կնոջ կյանքը, սերն ու կործանումը: Այդ առումով բանաստեղծությունն ունի անմիջական առնչություն անտիկ դարերից ձգվող սուրբ երկվության, մինչև միջնադարյան տրուբադուրների տաղերում երգած հավերժական սիրո և հոգու քրոջ կամ անմարմին ցնորքի մոտիվները: Մարգարիտ ԴԵՐԱՍ 2022թ. Լու - Անցելու

ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՅԻՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԸ ԷՊՈՍՈՒԲ

Էպոսը այլաբանական բնույթ ունի, ասելիքի խորությունը մենք կարող ենք ամբողջությամբ ընկալել միայն այլաբանական-խորհրդանշային համակարգի բացահայտումների ու մեկնաբանությունների շնորհիվ:

«Սասնա Շռեր» էպոսում առկա են հին հայերի նախապատմական ժամանակների հետքերը և տիեզերագիտական պատկերացումները: Էպոսի չորս յուրովի հարակցումը կատարված է ոչ միայն արտաբանապես, սոսկ սերունդների հաջորդականությամբ, այլև վիպական ներքին տրամաբանությամբ և գեղարվեստական որոշակի պատճառակցությամբ:

Սասունցի Դավիթը, որը հայ ժողովրդի լավագույն գծերն ու երազանքներն է մարմնավորում, ունենում է մի գավակ, որն արտասովոր ճակատագրի է արժանանում. մնում է անմահ: Հերոսական էպոսը միշտ էլ խզվում է, եզրափակվում գորավոր կերպարով: Դյուցազունները կամ առանց որևէ հետք թողնելու գոհվում են, կամ դառնում քար, պարփակվում այդ քարի խորքում:

Սասնասարն ու Բաղդասարը ակամատես են լինում, թե ինչպես է լեռներից հոսող մի ուժգին առու կտրուկ-անցնում մի մեծ գետի ամբողջ հոսանքը: Գայթակղված այդ ջրի գորությունից՝ Սասնասարն ու Բաղդասարը գտնում են առվի հոսքի սկզբնակետը և վերջինիս ակունքների վրա վիթխարի ապառաժներից ամբողջ կառուցում: Շուտով Սասնասարն ու Բաղդասարը ձեռնամուխ են լինում իրենց հիմնադրած ամրոցի հարակից տարածքների բնակեցմանը և այդ նպատակով հայտնաբերում են 40 ընտանիք բերելով հաստատվում են այստեղ: Այսպիսով, առասպելական տեսանկյունից՝ սա է Սասուն քաղաքի հիմնադրման պատմությունը: Հինարարական աշխատանքների ավարտից հետո եղբայրները ցանկանում են անվանում տալ իրենց հիմնադրած բնակավայրին: Հենց այս ժամանակ էլ նրանք պատահաբար հանդիպում են ծերունի մի սերմնացանի, որից էլ խնդրում են անվանադրել իրենց կառուցած քաղաք-ամրոցը: Ծերունին էլ քաղաքի անունը կնքում է Սասուն, քանի որ այն կառուցված էր սասնա քարերից:

Զեռի թորոսը ազգակցական որևէ կապ չունի գլխավոր հերոսների հետ, սակայն հետևում է նրանց էպոսի ողջ ընթացքում: Սկստեմք, որ էպոսն ստեղծողները մտածված կերպով ժխտորեն են նոր անուններ մտցնում: Հերոսների շատությունը դանդաղեցնում է գործողությունը՝ էպոսի սյուժեյն ստեղծող հիմնական տարրը: Այդ պատճառով էլ, որպեսզի չծանրաբեռնեն էպոսը, գուսան-ասացողները երկար

կյանք են պարզում ինչպես Քեռի թորոսին, այնպես էլ Ձեռնով Յովանին ու Յոան Վերգոյին: Մեկ անգամ հայտնվելով՝ նրանք այդպես էլ մնում են որպես հավերժական քեռիներ և հորեղբայրներ:

Էպոսում հերոսների հիմնական կոնֆլիկտը իրենց գոյությունը պահպանելու համար է. վառ օրինակներից է Մեռի մեծամարտը աշուղի հետ: Ըստ ժողովրդի Մեռը պատրաստ էր իր ամբողջ ուժն ու եռանդը ներդնելու հանուն հայրենյաց և ժողովրդի բարօրության: Դրա վառ ապացույցն է երիտասարդ Մեռի և մարդակեր աշուղի մեծամարտը:

Մեծ և Փոքր Մեռերը կապվում են Միի աստծո հետ: Առասպելում դա վառ արտահայտվում է Փոքր Մեռի կերպարի մեջ, որը համարվում էր էպոս մտած Միի արեգակը:

Մեծ Մեռը հայտնի է նաև Առյուծաձև՝ առյուծ ձևող Մեռ անվամբ: Էպոսի համաձայն՝ Սասունում սով է տիրում: Մի ամենի առյուծ փակում է Սասնա ճանփան, և ոչ մի քարավան չի կարողանում մուտք գործել Սասուն: Եվ Մեռն անգնե մեծամարտի է բռնվում առյուծի հետ, երախից ճղում, երկու մասի է բաժանում առյուծի մարմինը: Այստեղ, բնականաբար, անդրադարձն է Միի և ցլի միջև գոտեմարտի, ուղղակի ցլի փոխարեն հանդես է գալիս առյուծը:

Վանա լճին առընթեր քարաժայռի «Հալղիի դարպասները», որտեղ հիշատակված են Վանի թագավորություն բոլոր աստվածներն ու նրանց համար սահմանված ամենամյա զոհերի թվաքանակները, հայ ժողովուրդն անվանել է ՄՅԵՐԻ ԴՈՒՄ:

«Ժայռում Մեռի անցկացրած մեկ ակնթաթը հավասար է, ինչպես պարզվում է, երկրի վրա մարդկանց ապրած մեկ տարվան», նույն չափերով են չափվել նաև Մեռի արագությունը և ճանապարհը:

Ըստ էության, Փոքր Մեռը Ազնավաթարից դուրս գալով, երկնքով անցնում է 40 օրվա ճանապարհ 1 սիսթում և հասնելով հողին ու խրվելով քարերի մեջ՝ հասկանում է, որ իր ժամանակը դեռ չի հասել. նա վերադառնում է Ազնավաթար՝ նույնքան ճանապարհ անցնելով:

Ուսումնասիրելով էպոսը, նրա խորհրդանշային համակարգը, տեսնում ենք բնության երևույթների անմիջական կապը կերպարների հետ՝ հայելային արտացոլանքը: Գտնելով կրակի պաշտամունքի հետքեր, որոնք բնորոշ են հեթանոսական շրջանին, հանդիպում են նաև հնագույն ժամանակներից մնացած հավատալիքներ՝ քրի, լուսի, հողի, երկնային լուսատուների և նախնիների պաշտամունքը:

Մեր հերոսների՝ բնույթային ինքնագիտակցության գալու այդ քայլին հետևում է Սասնասարի «ծով» մտնելու համարձակույթ

յունն ունենալու քայլը, «Աստու հրամանքը» ու ծովի բացվելը (ասել է թե՛ «Աստված» տեսնում է մեր հերոսների ինքնահայտնության գալը և նրանց գորավիզ է լինում): Ծովի բացվելուց հետո՝ «Սասնասարի աչի առջև եղավ չոր գետին», մինչդեռ «Բաղդասարի աչից ծով կերևար»: Էպոսում «ծովը» խորհրդանշական իմաստ ունի. արտահայտում է հերոսների անեցություն կյանքը՝ արեքստարություններով ու պատահական դրսևորումներով: Բաղդասարը մնում է կյանքի գեղին, խրվում խեղդվում է կյանքի ծովում այն դեպքում, երբ Սասնասարը հաղթահարում է այն և մնում է նրա աչքի առաջ «ծովու տակ»՝ «չոր գետնի վերա» (խորհրդանշում է հաստատուն կյանքը, ի տարբերություն «ծովային»՝ հեղհեղուկ կյանքի): Բացվում է «մեկ պարտեզ», պարտեզում՝ «քոչք» (բնակավայր) ու սարայ (պալատ), «հավուզ», հավուզից բխող «ջուր»: Ջարմանահրաշ պարտեզում էլ Սասնասարը տեսնում է իր երազած Քուռիկի Ջալալին՝ «էնտեղ կապուկ, թանթ սաղաֆին վերան պատրաստ, Կեժական թուր վերան կախած»: Այդուհետ մեր հերոսը պարտեզում «եկեղեցի» տաճար տեսնելուց ու այդտեղ մտնելուց հետո ահ ու սարսափի մեջ է ընկնում, վայր ընկնում, քնում, երազ տեսնում:

Պարտեզի նկարագրությունից առաջին տպավորություն այն է, որ դա խորհրդավոր երկրի կամ դրախտավայրի՝ հերոսի ապրած աշխարհի հեռու՝ անցյալի խորքերում գտնվող աշխարհի նկարագրություն է՝ մեր էպոսին հատուկ խորհրդանշային լեզվով ներկայացված: Սասնասարի տեսիլքում հայտնված խորհրդավոր «պարտեզը» նրա նախնիների երկիրն է՝ Հայաստան աշխարհը, որը զգալու վերապրումն է ունենում նա տվյալ պահին:

Սասնասարը և Բաղդասարը կապվում են հայ առասպելաբանության մեջ ամպոսային հերոսների հետ, որոնք, կռվելով ջրի ակունքը փակող հրեշի հետ, սպանում են նրան, և ազատում արեգակի աղջկան՝ այս դեպքում Դեղծուն Օամին:

Լուսնային և արեգակնային հատկանիշներով և գուշակության ու կախարդության շնորհներով էին օժտված նաև էպոսի կանայք՝ Դեղծուն Օամը, Խանդուբը և Գոհարը:

Երկնային լուսատուներից է կայծակը, որը դիցաբանության մեջ երկինսաստ խորհրդանիշ է, ստեղծարար և ավերիչ: «Ծովի-մարը» բարբառներում նշանակում է կայծակ: Ազգագրական տեքստերում ներկայացված է որպես կայծակի աստվածուհի:

Ոգեգիտության և երագաբանության մեջ Ձին ոգեղենության, ուժի, աստվածատու շնորհների, կյանքի անկասելի ընթացքի, «մուրագի» (Քուռիկի Ջալալուն էպոսում տրված բնութագրումնե-

րից է) խորհրդանիշ է: Էպոսատեղծ մեր ազգը այդ խորհրդանիշն է դիմել՝ արտահայտելու իր կյանքի՝ անչափ կենսակց աստվածատու խորհուրդներից մեկը: Քուռիկի Ջալալին միջնադարյան Հայի երագի խորհուրդներից մեկն է, ու բնավ պատահական չէր միջնադարյան Հայի ոգու տեսլականում Ձիու տեսիլքի հայտնվելը: Պատահական չէր նաև լեզվական ձևի՝ Քուռիկի Ջալալի ընտրությունը: Ձին Քուռիկի հավերժ երիտասարդ, չծերացող, ժամանակ-տարածությունում հավերժ մորոզվող է, Ջալալին՝ հրեղեն, անմահ ոգի է և ոչ մարմնավոր գոյություն:

Էպոսում Քուռիկի Ջալալու մասին առաջին հիշատակումն արվում է Սանասար և Բաղդասար ճյուղում: Ծովի տակ՝ զարմանահրաշ պարտեզում էլ Սանասարը տեսնում է իր երազած Քուռիկի Ջալալին՝ «էնտեղ կապուկ, թանթ սաղաֆին վերան պատրաստ, Կեժական թուր վերան կախած»: Էպոսի թանթագիտական շերտերում թափանցելը մեզ ասում է այն մասին, որ Քուռիկի Ջալալին խորհրդանշում է մեր դյուցազունների, նրանց մեծ՝ Հայոց ու Փոքր՝ Սասնա տան նախնյաց ոգին, որի ապավեն ու հովանավոր տիեզերական գորությունները նրանց հետագայում գորավիզ էին կանգնելու կենսական ոգորանքներում: Քուռիկի Ջալալուն (նախնյաց հրեղեն ոգուն) ենթարկեցնելու փորձությունը ևս արժանի է ուշադրության: Քուռիկի Ջալալին, կանաչեցնելով, որ իրեն տեր կանգնելու փորձ անողը հողածին է (հետևաբար չի կարող իրեն՝ որպես հրեղեն էակի, տիրություն անել)՝ նրան բնության տարերքների արեգակնային հրի, օդի, ջրի, հողի փորձություններին է ենթարկում: Ի վերջո համոզվելով, որ Սասնասարն էլ է իր պես հրեղեն թույլ է տալիս, որ «հեծնի» (տեր կանգնի իր նախնի ոգեղեն ժառանգությանը): «էնոնք (Սասնասարն ու Քուռիկի Ջալալին) հրեղեն են, մեկ-մեկու լեզու կը խասկընեն»,- ասված է էպոսում:

Ձին էպոսում նաև իմաստուն խորհուրդներ է տալիս իր տերերին: Թուր կեծակի (կայծակի)- այն սովորական թուր չէր: Կտրում էր 40 գոմշի կաշին, 40 ջրաղաց քար, երկու կես անում Սարա Մելիքին և այլն: Ժողովուրդը Թուր Կայծակին պատկերացրել է իբրև իսկական կայծակ, որից կրակ է թափվում ու վառում մարդկանց: Նույն պատկերացմամբ՝ այն գողվել է երկնաքարից կամ շանթաքարից, կամ ձեռք բերվել ծովի հատակից: Այս դեպքում պետք է նկատել, որ թուրը խաչածն է, ինչը երկակիության նշան է ուղղահայաց և հորիզոնական ուղիղներ: Թուրն ուներ միասնականության, հզորության, ուժի խորհուրդ: «Տեր կենդանին» ևս էպոսի գլխավոր խորհրդանիշն է: «Հացն ու զինին, տեր կենդանին»

երդունը էպոսում տրվում է հերոսների կյանքի կարևորագույն պահերին, օրինակ՝ տուն-տեղ հիմնելու, մեծ զոհաբերություն կատարելու պատրաստակամություն հայտնելու, ահեղ թշնամու դեմ մեծամարտի դուրս գալու, Քուռիկի Ջալալուն թշնամու կապանքներից ազատելու կապակցությամբ, ուստի դրանից հետևում է այն, որ երդման «Տեր կենդանին» խորհրդին հույժ կարևոր տեղ է հատկացվում: Ո՞վ է մեր դիցհերոսների այդ շատ պաշտելի Տեր կենդանին: Լեզվաբանորեն երկու՝ հոմանիշ իմաստով կարելի է դա հասկանալ. կամ՝ որպես գերագույն անձ նշանակող՝ կենդանիների (ամբողջ կենդանի աշխարհի, բոլոր կենդանի արարածների) Տեր, կամ էլ որպես՝ դարձյալ գերագույն անձ նշանակող՝ կենդանի (միշտ ապրող, շնչող) Տեր: Այսինքն՝ երկու դեպքում էլ Տեր կենդանին գերագույն անձի (գորության, էակի) իմաստով է հասկացվում: Իսկ որպես այդպիսին հայ հավատաքային ընկալումներում պատկերացվել է Արարիչը՝ երկնային Հայոց, ում էլ հենց խորհրդանշում է ավանդապահ մեր էպոսի Տեր կենդանին:

Էպոսում բազմիցս արժարվում է «Խաչ Պատերազմին» խորհրդանիշը: Խորհրդանշական է, որ բոլոր տեղերում «Խաչ Պատերազմին» մեծատառ է գրվում, ինչը վկայում է խորհրդանիշի կարևորությունը: Կան մասնագետներ, որոնք խաչ Պատերազմին նույնականացնում են Վահագնին: Այն միշտ հիշատակվում է «Տեր Կենդանին»՝ Արարիչ և «Աստվածածին» խորհուրդների հետ: Քանի որ «Տեր Կենդանին» Արարիչն է, իսկ Աստվածածինը՝ Աստվածամայր Անահիտը, հետևաբար այդ խորհուրդներից հետո մշվող «Խաչ Պատերազմին» նրանց որդին՝ արարչական ընտանիքի երրորդ անդամն է:

Լիլիթ ՍԱՐԴՈՅԱՆ
Գյուրնու թիվ 1 ամառ դարձրոցի
աշակերտ
Դեկավար՝ Ինա ԳՅՈՂՎԱՀՅԱՆ
Արվեստաբանության
մագիստրոս

«Պոլսահայ գրականությունը 20-րդ դարի կեսից մինչև մեր օրերը» համահայկական գիտաժողովի շուրջ
«...ու կարկեհանի ու մեղեխիկի գույն շոգիններու մեջ կլուծվեին Կապուտկապանի ու Կապուտլուսի լեռներուն թևապարը...» (Գ. ՄՃՈՒՐԻ)

Համազգային հայ կրթական և մշակութային միության և Երևանի Խ. Աբովյանի անվան հայկական

պետական մանկավարժական համալսարանի համագործակցությունը ամուրամալի շահեկան եղավ այսօրվա հայ իրականության և մասնավորապես հայ գրականության կարևոր մի թևի ավելի հանգամանալի ներկայացման համար. վկան սեպտեմբերի 23-ին Մանկավարժական համալսարանում կայացած համահայկական գիտաժողովն է: Ակադեմիական մի քանի ժամերը նպաստավոր պայմաններ ստեղծեցին

և հնարավորություն ընձեռեցին ծավալելու հիշարժան և արդյունավետ գիտական աշխատանք: Սկսած արևմտահայերենի հարցերի քննարկումից մինչև հարազատ, մի ամբողջ սերնդի մասին գրականության արժարժա՝ փիլիսոփայական, տեղագրական, պատմագրական և իհարկե գրականագիտական քննարկումներ՝ ճակատագրի կամոց աշխարհով մեկ սփռված հայի մի մի բեկորի այս էլ որբերող ճյուղ ու

սաղարթի ձեռամբ՝ լայն աշխարհագրությամբ՝ Լիբանան, Թուրքիա, Քուվեյթ, ԱՄՆ, Ֆրանսիա, Հայաստան ու Արցախ: Առաջին հերթին՝ հայապահպանության, ապա հայ մշակույթի ու գրականության հարցեր, սփյուռքյան՝ ոչ միայն նշված ժամանակաշրջանի մեր պարբերող մտորումներ ու մտահոգություններ՝ հայ մտավորականների մի բույլի քննարկման լայն շրջանակով, բազմաբևեռ ու կարևոր, նաև կենդանի, մարդկա-

յին ու հայեցի շփում, այն, ինչը երբևիցե մանրուք չի համարվել, իսկ մեր օրերում՝ առավել ևս: Արդյունքում կլինի նաև գեկուցումների տպագրված տարբերակը՝ ժողովածուի տեսքով՝ ի շահ հայ գրականության՝ խաղաղ օրերի «կապույտ լուսիս» ներքո:

Կարինե ՄԱՐՏԻՐՈՅԱՆ
Բան. գիտ. թեկն.

Լուսինե ԱՐԱՋԱՆՅԱՆ /Վարիագիտաներ «Մենք կին ենք եղել» գրքից/

ՀԱՅԵԼԱԳԻՐ

Հենց որ ներս մտավ, մտածեցի՝ համակրելի աղջիկ է։ Հետո բերանը փակող շարժքը հանեց, ինքս ինձ համար ճշտեցի՝ չէ, համակրելի կին է։ Հետո բերանը բացեց, ինձ ուղղեցի՝ չէ, ուղղակի կին է... Եկել էր՝ մազերը ներկելու։ Ես իմ հերթին էի սպասում, գեղեցկության սրահում ոչ ոք չկար, ու լռություն էր, մինչև որ նրա հեռախոսին զանգեցին։

- Բարև, Լիան,- ասաց,- ես տանը չեմ... Չէ՛, այ՛նտեր շուն, չեմ խաբում, տանը չեմ... Ախշի՛, երեխեքիս արև, ասում եմ՝ տանը չեմ, այ՛նտեր անտեր, վարսավիրանոցում եմ, եկել եմ մազերս ներկեմ, կտրեմ... Ի՞նչ տեղ... չէ, տեղ չունեմ գնալու... Տո այ՛նտեր, խի որ մազերը ներկում եմ, պարտադիր մի տեղ պիտի գնա՞մ... Դե որ չէ, գրող թե՛... Դե մի՛ խանգարի, ասի՛՞ զբաղված եմ, լռվի՛... Ես ինքս ինձ հայելու մեջ չտեսա, բայց նկատեցի, որ կինը որսաց իմ հայացքը։ Իր բարկից նա արդեն ցույց էր տվել, որ ոչինչ չունի թաքցնելու, ուստի ի հեծուկս իմ շանթահարող աչքերի՝ ավելի աշխուժացավ։ Զգացի, որ այն մարդկանցից է, որ երբեք հարցերի չի սպասում ու իր կողմից էլ պատասխաններ չունի։ Իր շաղ տվածն էր հարց ու պատասխանի կերած ու փսխածն էր՝ սեփական պատմության տեսքով...

- Լավ չարի՞,- ասաց ու նայեց վարսահարդարին, որի ձայնը միայն ինքը կլսեր։
- Ընկերուհի՞դ էր...
- Հա, բա էլ ո՞վ... Անտեր շունը խասայաթ ա արքել՝ շաբաթ-կիրակի պի՛վա, գինի առնի՛ գա ու ինձ էլ դուրս քաշի։ Հիմի էլ որ

իմացավ տանը չեմ, գիտի, թե հենց եմ ա, պարսպ սատկելու ա... Երեկ շեֆս ասավ՝ Ալինա, մազերիդ գույնը ոնց որ չի դալում, շատ թունդ ա, թե փող չունես, ես կտամ, մենակ թե գնա փոխի, ներկի, մի հատ թարմացի, այ՛նտեղ, մեջերս էլ եմ բաց գույներով կզարդարես, ասում ա, որ աշունն արել էիր, շատ սիրուն էր եղել, ու հանեց մի հատ տասանոց դրեց սեղանին, ելավ դուրս։ Ես էլ ասի՛՞ մեռել՛ եմ քո ջանին, ընչի՞ չեմ ներկի որ... Դրա համար քեզ զանգի, ասի՛ վրազ ինձ ժամ գրի, քանի փողս չեմ ծախսել...

Սրահի հավաքարարը եկավ մատեց կողքիս բազմոցին։ Հինգ արդեն երկուսով էինք լսում ներկվող «անպարիսպ տիկնոջը»։ Վարսավիրի անլսելի մեղմությունն ուղղակի գուշակում էի Ալինայի պատասխաններից ու մտքիս մեջ կայուն գրույցը։
- Տղամերդ ո՞նց եմ, լավ՞ եմ...
- Բա ի՞նչ եմ... Մեկ էլ անցյալ տարի ես տեսել էի... Հիմա տեսնես. մեծս ես ա բանակի տղայա դառնում, փոքրս էլ իմ երկու բոյն ու քաշն ունի, սպորտսմեն ա, մեղալ ա, որ բերում ա տուն...
- Հոր հետ կապ ունե՞մ...
- Չէ, ես ունեմ... Իրանք որ զանգում են, հերը գիտի, թե փող են ուզելու, ուղիղ չոռնի ա քցում։ Զանգի, ասի՛՞ բա չես անաչո՞ւմ... Մարդ էլ իրա էրեխեքին չոռնի քցի։ Զանգել էին, որ հարցնե՞մ ո՞նց ես, ի՞նչ մի խառնվար իրար, գիտե՞իր՝ փող են ուզելո՞ւ... Արխային, ես նրանց ըստ պահանջի պահում եմ, իրանք թու փողի կարիքը չունեն, ուղղակի տղա են, ի՞նչ իմանամ, երևի հոր կարիք են զզում...

- Բա ալիմենտ չի տալի՞ս...
- Տո ի՞նչ ալիմենտ... Երեխեքս իսկի իրա ազգանունը չունեն... Ես ասի՛ որ հերը չի ուզում կամավոր կերպով էրեխեքին գումար տա, էլ ես ինչ ընկնեմ դատարան-

ները, դրա ձեռից ալիմենտ ուզեմ, բա ես դրա քսան հազար դրամին եմ մնացել։ Գոհ եմ, ախպեր, պետք չէ՛, ես իմ հալալ քրտինքով իմ էրեխեքին պահում եմ։ Թող չիմանա՛ որ մեզ թողեց, գնաց Ռուսաստան, նոր կնիկ առավ, մենք էլ էստեղ մեռանք առանց իրա...
- Դե, դու էլ սիրուն աղջիկ ես, Ալինա՞՞ ջան, ո՞վ կմտածի, որ երկու մեծ տղա ունես։ Ես է մազերդ էլ թարմացնե՞մ, մի անգամ էլ կարող ես ամուսնանալ։
Ալինայի ձայնը մեղմացավ։
- Թ՛, սուս, զատու մի գաղտնի երկրպագու ունեմ, ախշի, 5 տարի շարունակ ամեն ծնունդիս ու մարտի 8-ին մի շքեղ բուկետ ա ուղարկում մեր տուն։ Ախշի՛, դու ըտե՞նց ճաշակ տեսած չես լինի. մի տարի չեղավ, որ նույն գույնի բուկետ ուղարկի, միշտ տարբեր, վարդագույնը դրկել ա, կարմիրը, անուշ սիրենդվին, սպիտակը, դեղինը։
- Բայց գիտե՞ս ո՞վ է...
- Չէ՛, հնար չկա, չեմ կարում պարզեմ։ Ես տարի դածե ելա գնացի էր ծաղկի սրահը, հարցրի, խնդրեցի, որ ասեն։ Ասում են՝ քուրիկ ջան, ախր էդ մարդը մեզ պայանոչ չի մոտենում, ինքն էլ ուրիշ միջոցով ա պատվիրում ու առաքում... Մենք ի՞նչ իմանանք՝ ո՞վ ա...
- Լսի, կարո՞ղ ա մարդդ ա...
- Է՛, ես ասում եմ՝ ինքն իրա էրեխեքին ա չոռնի քցում, դու ասում ես՝ մարդդ կլինի։ Չէ՛, էսի կարգին մարդ ա... շա՛տ կարգին...
- Ի՞նչ ռոմանտիկ է...
- Հա՛, ռոմանտիկ է,- երկար լռությունից հետո ասաց Ալինան,- բայց դե թող մեջտեղ գար, տեսնի՞նք ո՞վ էր... Հինգ տարի էլավ, է՛...
Մեզ հետ արդեն գրույցին ներկա էին մատնահարդարն ու իր հաճախորդը և մի պարսպ ու հղի դիմահարդար, որ հաճախ

էր հորանցում։ Անհայտ երկրպագուի փնջերի բույրը ներկա եղող կանաց երևակայության ռունգերին խուտուտ բերեց։ Զգացի՞նք էլ՝ ինչպես բուրս մի ուրիշ կողմ թեքեցինք մեր հայացքները՝ որոնելով սեփական վերիջու- մից մի պատահիկ, որի խոսքով պատկերը մի քիչ երևում էր մեր ակնահատակում... Բուրս սկսեցինք քթերս սրբել, ես նույնիսկ փռչեցե՛ցի լոթոնս։ Ռոմանտիկ անունով մի հայելու նայեց, ուր բացի իրենից մի քանի կնոջ արտացոլանք ա կար։ Նույնիսկ Ալինան էր հինգ րոպե լուռ։ Իսկ հավաքարարը, չգիտես ինչու, չդիմացավ, նայեց հատակին ու առանց անհրաժեշտության կիսախոսքով շորով սրբեց մաքուր հատակը։ Լռությունն Ալինայի համար չէր։ Երևի խոսելու ցանկության ալիքները որսաց նաև նրա հեռախոսը ու էլի զանգեց։
- Էլի ե՞ն ամուսնու՞ս, ասաց ու աշխուժացավ,- ախշի՛, ի՞նչ ես զահլես տանում, հլը մի ժամվա գործ էլ կա, թե չես համբերում, դու գնա մեր տուն, էրեխեքս տունն են։ Հետո տանտերն էլ ա գալու վարձը տանի, կտաս, մինչև գամ, տամ։ Դրան շատ երես չտաս, իմացել ա, որ ամուսին չունեմ, շատ ա պոչ խաղացնում... Տո չէ, այ՛նտեր շուն, դրան ով ա շան տեղ դնում... Հիմա գնա՞... Ես էս ա գլուխս շուտ լվանամ, կտրեմ ու գամ... Ախշի՛, չէ՛, վաղը չեմ կարա, վաղը բժշկի եմ, ստուգման...
Վեց ամիսս լրացել ա, գնամ նայեմ ե՞ն անտեր ուռուցքն աճել ա, թե փոքրացել... Դե, ինչ ասեի, գլուխս պտի հարթուկեի, էլի... Ենպես ես ասում, ոնց որ հարսանիք են գնալու, ու դու չգիտես... Դե, մինչև դու պատրաստվես, գնաս, ես էլ կհասնեմ... Ու էլ ինձ չզանգես, թե չէ բերանս կբացեմ էսքան ժողովրդի մոտ... Լավ...
Ինձ ուրիշ սեմյակում սպա-

սարկեցին, ու ես Ալինայի պատմության շարունակությունը չիմացա, թեև դա այնքան կանխատեսելի էր։ Ու երբ մեկ ժամից դուրս եկա սեմյակից, նա մատած էր՝ նոր գունավորված մազերով, ավելի թարմ ու անառային։ Հայելու մեջ ժպտացի՞նք իրար, ես ասի։
- Ի՞նչ գեղեցիկ եք...
- Ինքն էլ, թե...
- Հա՞, սագո՞ւմ ա սենց...
- Հա՛,- ասի,- շա՛տ է սագում,- ու բութ մատս էլ տնկեցի, ինչպես ամուսն ենք սոցցանցերում...
Այն նույն տաքսու վարորդը, որն ինձ բերել էր, ետդարձի ճանապարհին էլի հայելային նայեց ինձ, որ խոսակցություն բացի...
- Այ՛նտեր, սաղ քաղաք վարսավիրանոց են բացել, մեկ էլ մանկեմ ու պիդիկուր... Է՛ս ինչ բան է...
Ես ոչ էլ ժպտացի ու գլուխս դարձրի դեպի դուրս...
Հոգեբաններն էլ ինձ նման հետաքրքրասեր մարդիկ են ու հարց են տվել, թե ինչու են ամենափակ ու մութ մարդիկ անգամ սրտները բացում ու գրույցի բռնվում վարսավիրների ու տաքսու վարորդների մոտ։ Դե, պատճառը հայելին է։ Հայելին, որ ամենախոհեմ միջոցորդն է երկու մարդու գրույցի համար. այն, ինչ չէիր պատմի դեմ դիմաց ու աչքերին սևեռում նայելով, ասում ես հայելու անդրադարձմամբ՝ քեզ ավելի ապահով զգալով։ Ով գիտե, զուցե ենթադրությունս թվում է, թե հայելուց քեզ նայող մարդն այնքան էլ դու չես։ Պարզապես վարսավիրանոցները տաքսիներից տարբերվում են սոսկ նրանով, որ այնտեղ մարդկային սրտերի պատմությունները կտրվում են գլուխների վրայից ու ներքև թափվում՝ մազերի տեսքով...

21.07.2020

ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՄԱԲԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
ՆԻԻ ԵՆՐՔ-ԱՄՆ

ԴԻՎԿՍ...

Այս առաւօտ դիակս գտան՝ գլուխս խոնարհած ստեղնաշարին համակարգիչիս։

Հարուստին՝ ճակտիս արեան հոսք մը մեղմ տառերուն անզարդ երանգ էր տուած...
Արինս լերդացած...
Դիագնիչը ըսաւ վճռօրէն. մահը առտուայ մութին էր եկեր։
- Սրտի կաթուած է ...

Յետոյ նայեցաւ համակարգիչի պատտառին ճերմակ։ Տառ մը միայնակ, որբի մը նման՝ նստա՞ծ էր, կանգնա՞ծ, թէ լո՞ւռ խոնարհած...
Զարմացած հարցուց. «Այս ի՞նչ լեզու է»։
Ըսին. «Հայերէն։ Չորս հազար տարուայ լեզու մարտնչած»։

«Իսկ ի՞նչ տառ է այս», - Հարցուց ան նորէն։
«Հայերէն Հո-ն է», - ըսին թոռներս գլուխնին հակած...
«Իր առանձնութեան անհուն պահուն մէջ, ինչո՞ւ է ընտրած այս տառը ծուռլիկ։

«Անուամատա՞ռն է», -հարցուց քննիչը։
«Չենք կարծեր», - ըսին՝ գլուխնին կախած իմ բալիկները՝ Կամքն ու Երազը։
«Անուամատառ չէ՞»։
Իրար նայեցան, զաւակներս տխուր, գլխիկոր, ըսին.
«Իր ներաշխարհի սրբութիւններու արծազանգներու պսակի զարդն է՝
-Հո-ն Հայաստանն է։
-Մարտնչող Հայն է։
Հո-ն Հայերենիքն է, իր կարմիր Հոնն է։
-Ես այս բոլորով Հո-ն ապրող, շնչող իր Հայութիւնն է»։
Մեր հայրը, ըսին.
-«Հո» տառով ծնաւ,
- «Հո»-վ ապրեցաւ,
- «Հո»-վ մահացաւ...»

Պատտառին վրայ Հո տառը խոնարհ, Որ գահակալն է սրբութիւններուն մեր գահնամակին, խաչուած, պարտասած, բազմիցս հրկիզուած, Դարերու փոշին վրայէն մետեց, Յարստելութեան իր խորհուրդին մէջ հպարտ, անկուտրուն, Լռիկ ժպտեցաւ...

ՅԱԿՈՒ ԵՆՆՊԱՆՏ ՏԼՏԼԵԱՆ
ՀԱԼԵՊ-ՍՈՒՐԻԱ

ԴԱՆԴԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԸ

Ժամանակն այդքան Դանդաղ կը հալի Ես կը մահանայ Ինչպէս հրեական Բանտերու խորքը Մահուան հացադուլ Յայտարարած ես մահը սպասող Պաղեստինի քաջ խիզախ հայդուկի Դատարկ աղիքի Պրկումներու մէջ Դանդաղ սողացող Մայր ժամանակը

Եւ ժամանակը
Կը ճնշվելուի
Ան կը պլլուի
Եւ կիսակտոր լուսինի նման
Ան ալ կը դառնայ
Կիսակտորուած
Կիսապլլուած
Ինչպէս հրեական բանտախցի մէջ
Իր ցուրտ երկաթեայ
Մահիճի խորքը
Կիսակտորուած
Սովէն պլլուած
Քաջ պաղեստինցի
Այդ հպարտ գերին

Պոկուած
Լողացող սառցալեքան պէս
Կը ծփան այդպէս
Անկողմնացոյց եւ
Վը-ծախ գարնուող
Եւ ճակատագրի
Ալեկոծութեան ովկիանոսի մէջ
Դանդաղ մահացող
Ժամանակի պէս
Դանդաղ կը շարժին
Դէպ անյայտութիւն

Ես ժամանակի
խորշումներուն մէջ
Կը շարունակեմ
Դանդաղ նկարել
Մահացող օրուայ
Աղաղակները
Եւ փոքրիկի մը
Չեռքերուն մէջը
Շատ արագ հալող
Պաղեստինի պէս
Շատ արագ հալող
Դանդաղ մահացող
Այս հակասական
Ժամանակի թոյլ պղպջակները

Հրատարակված է ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության աջակցությամբ:

Լրատվական գործունեությունը իրականացնող Հայաստանի գրողների միության Շիրակի մարզային մասնաճյուղը: Հասցեն՝ Շիրակի մարզ, Գյումրի, Գորկու 62 Վկայական N 01Բ 001543 տրված է 21.03.2005թ. հեռ. (094) 53 44 64 Խմբագրական խորհուրդի Գլխավոր խմբագիր՝ Ռոզա Հովհաննիսյանի հետ. (094) 53 44 64 Համակարգչային ձևավորումը՝ «Էլտորադո Պրինտ» ՍՊԸ Տպագրված է «Ռուբիկ Ղարիբյան» Ա/Չ տպագրատանը Տպաքանակը՝ 500 Ծավալը՝ 1 տպագրական մանուկ